

До разової спеціалізованої вченої ради
Національного університету
«Одеська юридична академія»
(65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23)

РЕЦЕНЗІЯ

**докторки юридичних наук, професорки, професорки кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія»
Сафончик Оксани Іванівни на дисертацію
Колесниченка Сергія Васильовича на тему «Цивільно-правові договори у сфері будівництва автомобільних доріг»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність дисертаційного дослідження. Представлена дисертаційна робота присвячена комплексному дослідженню цивільно-правових договорів у сфері будівництва автомобільних доріг, що є надзвичайно актуальною темою для сучасної юридичної науки та практики.

Автомобільні дороги є фундаментальним елементом економічної інфраструктури, що забезпечує адекватне обслуговування як вантажних, так і пасажирських перевезень та сприяє економічному зростанню. У розвинених країнах транспортна інфраструктура характеризується високим рівнем розвитку: наявністю усіх видів сучасного транспорту і самостійної промисловості з виробництва транспортних засобів, розвинутою транспортною інфраструктурою, великим значенням транспорту в економічному житті тощо.

Значна різниця у якості інфраструктури тісно пов'язана з якістю транспортної мережі, оскільки показник LPI в країні сильно пов'язаний із якістю інфраструктури вантажних перевезень, особливо від якості портової інфраструктури та автомобільних доріг.

Логістика та транспорт утворюють значну частку ВВП держави, та створюють робочі місця, сприяють розвитку інфраструктури міст та інших населених пунктів нашої держави. У 2021 році інвестиції у розвиток транспортної інфраструктури, міської мобільності, освітньої інфраструктури та місцевої економіки України сягнули 554 млн євро від Європейського інвестиційного банку.

Автомобільні дороги загального користування є складовою Єдиної транспортної системи України й задовольняють потреби суспільства в автомобільних пасажирських і вантажних перевезеннях.

Щорічно транзитом території України великовантажні автомобілі перевозять майже 80 тис. т різних вантажів із країн Заходу і Сходу, що підкреслює стратегічне транзитне значення країни. При цьому щільність автомобільних доріг в Україні у 6,6 рази менша, ніж у Франції (відповідно 0,28 та 1,84 кілометра доріг на 1 км² площі країни).

Загальна сума збитків, завданих війною транспортному сектору, станом на кінець 2023 року оцінювалася в розмірі 30,5 млрд євро. Водночас, потреби реконструкції і негайного відновлення на той час сягали 66,8 млрд євро. Найбільших обсягів потребує відновлення саме автомобільних доріг державного значення - 29%, ще 16% складають дороги місцевого значення.

Автомобільні дороги мають критичне значення для економічного розвитку як глобальному рівні, так і конкретно для України. Для України якісна дорожня інфраструктура є особливо важливою через її транзитне положення між Європою та Азією, проте існуючий стан доріг потребує масштабної модернізації та інвестицій, особливо в контексті післявоєнного відновлення країни.

У сучасних умовах розвитку економіки одним із ефективних способів організації та регулювання відносин у сфері будівництва автомобільних доріг виступає договір, який є універсальною правовою категорією. Сьогодні ця конструкція знаходить застосування практично у всіх галузях права. Сфера її охоплює всю область приватного права та значну частину публічного права, оскільки врегулювання відносин шляхом укладання договору дає можливість сторонам знайти компромісні рішення при вирішенні проблемних питань.

Будівництво автомобільних доріг перебуває перед довготривалими системними викликами, що відображають як світові тенденції, так і внутрішні бар'єри розвитку. На перший план виходять завдання ефективного управління різними стадіями будівельного процесу, диверсифікації методів будівництва автомобільних доріг, впровадження цифрових технологій, зменшення

ресурсомісткості, підвищення функціональності об'єктів будівництва автомобільних доріг тощо.

Система правового регулювання будівництва автомобільних доріг, що склалася, пов'язана з надмірним державним втручанням, нагромадженням і протиріччями правових норм. Нормативна технічна база з проєктування та будівництва автомобільних доріг містить значну кількість нормативних документів, зокрема правил, міжнародних та національних стандартів, які потребують усунення прогалин та формування нових сучасних стандартів.

Слід зауважити, що однією з характерних тенденцій розвитку договірних відносин у сфері будівництва автомобільних доріг є зростання ролі механізмів саморегулювання—інституційного, галузевого, локального тощо, — а також посилення процесів стандартизації професійної діяльності. Це, зокрема, виявляється у впровадженні розгалуженої системи типових договорів, які розробляються професійними об'єднаннями інженерів і будівельників.

Крім того, відсутність вичерпного доктринального та законодавчого визначення поняття, змісту, цивільно-правової відповідальності сторін за договорами у сфері будівництва автомобільних доріг, а також прогалини у врегулюванні зазначених питань в умовах спеціальних правових режимів (надзвичайного, воєнного стану) створюють об'єктивну необхідність у комплексному науковому дослідженні цієї проблематики.

З огляду на зазначене, тема дисертаційної роботи є надзвичайно актуальною, має високий рівень теоретичної та практичної значущості, відповідає сучасним викликам правової науки та практики.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права «Проблеми реалізації і захисту цивільних прав та інтересів з погляду антропологічного підходу в цифрову еру» на 2021-2025 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» (державний реєстраційний номер 01220000266).

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дослідження виконано на високому науково-теоретичному рівні та характеризується системністю підходу, глибиною аналізу та практичною спрямованістю.

Сформульовані авторкою мета та завдання дослідження визначені точно та логічно, відповідають об'єкту і предмету дослідження. В процесі вивчення проблеми автором було використано сучасний методологічний інструментарій, що сприяло отриманню надійних та обґрунтованих висновків.

Обрана тема відповідає сучасним потребам розвитку транспортної інфраструктури України та вимогам гармонізації вітчизняного законодавства з правом Європейського Союзу. Автор справедливо обрав предметом дослідження сферу дорожнього будівництва як особливу галузь будівельної індустрії, що має свою специфіку та потребує спеціального правового регулювання.

Дисертаційна робота має логічну структуру, що відповідає меті та завданням дослідження. Чотири розділи послідовно розкривають різні аспекти досліджуваної проблематики: від загальнотеоретичних засад до конкретних видів договірних конструкцій.

Перший розділ закладає методологічні основи дослідження. Автор демонструє глибоке розуміння специфіки правового регулювання відносин у сфері дорожнього будівництва, обґрунтовуючи комплексний характер такого регулювання. Особливо цінною є запропонована класифікація договорів за критерієм галузевої приналежності правових норм.

Другий розділ присвячений історико-правовому аналізу та загальним положенням про договірні конструкції. Ретроспективний погляд на розвиток законодавства дозволяє краще зрозуміти генезу сучасних правових інститутів. Обґрунтування необхідності типізації договірних зв'язків є методологічно правильним та практично корисним.

У третьому розділі детально проаналізовані структурні особливості договірних відносин. Дослідження правової природи автомобільних доріг як об'єктів цивільних прав та аналіз суб'єктного складу правовідносин демонструють комплексний підхід автора до вивчення проблеми.

У четвертому розділі систематизовано основні види договірних конструкцій за функціональним критерієм. Особливо цінним є аналіз договорів, що забезпечують інформаційне моделювання, оскільки це відображає найсучасніші тенденції розвитку будівельної галузі.

Системний підхід до вивчення питань проблематики теми дозволив автору повно і всебічно розкрити предмет дослідження. Запропоновані наукові висновки та рекомендації мають належний рівень обґрунтованості, характеризуються як теоретико-правовим, так і прикладним спеціально-юридичним значенням. Оформлення структурних підрозділів, тексту та посилань здійснено у відповідності до встановлених вимог.

Дисертація написана грамотною українською мовою з використанням відповідної юридичної термінології. Стиль викладення є науковим, логічним та послідовним. Автор демонструє вміння чітко формулювати думки та обґрунтовувати висновки. Структура роботи є логічною та відповідає меті і завданням дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків дослідження. Переважна більшість висновків та наукових положень дисертаційного дослідження С.В. Колесниченка є достатньо обґрунтованими та достовірними, оскільки базуються на використанні системи загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. Такий підхід забезпечив належний рівень наукової обґрунтованості висновків, дозволив всебічно дослідити правову природу цивільно-правових договорів у сфері будівництва автомобільних доріг, а також врахувати положення чинного законодавства України та міжнародного права.

Позитивно характеризує представлену дисертацію, насамперед, багатогранна дослідницька база, в якій використані найавторитетніші теоретичні джерела в галузі цивільного права. Так, в роботі використана широка джерельна база (законодавчі акти, наукові публікації, міжнародні стандарти, рекомендації міжнародних організацій), що свідчить про всебічний характер дослідження. Все це дало можливість сформулювати та обґрунтувати власну точку зору в тій чи іншій науковій дискусії, яка ведеться навколо

досліджуваних проблем. Основні положення дисертаційного дослідження опрацьовані із залученням певного масиву спеціальної літератури.

В представленому дисертаційному дослідженні розглянуті правові аспекти договорів у галузі дорожнього будівництва та запропоновані шляхи вдосконалення відповідного законодавства. При цьому створено авторські тлумачення таких основних понять, як будівельна діяльність у дорожній сфері та автомобільні дороги як об'єкт нерухомості. Так, запропоновано розглядати автомобільні дороги як повноцінні об'єкти нерухомості, що потребують державної реєстрації.

Заслуговує на увагу висновок автора про необхідність в окремому правовому регулюванні інвестиційних договорів у будівництві з детальним описом прав та обов'язків сторін, а також висновок про необхідність встановлення обов'язкової письмової форми для договорів будівельного підряду в дорожній сфері. Крім того, автором розроблено детальну структуру такого договору з переліком всіх необхідних елементів. Так, встановлено три основні фактори, що роблять дорожнє будівництво особливою сферою: специфічний об'єкт (дороги), тісний зв'язок з державним управлінням, підвищені вимоги безпеки. При цьому показано важливість впровадження цифрових технологій (BIM-моделювання) у проєктування доріг та розкрито природу предмета договору: результат роботи плюс сам процес будівництва.

Досліджено специфіку використання земельних ділянок для дорожніх об'єктів, а також переосмислено природу публічного сервітуту як самостійного правового інституту. Автор демонструє, що правове регулювання дорожнього будівництва має комплексний характер, поєднуючи норми різних галузей права. Водночас цивільно-правове регулювання залишається основою для організації договірних відносин між учасниками будівельного процесу.

Ці та низка інших висновків С.В. Колесниченка в сукупності з використанням методологічним інструментарієм дозволили забезпечити належний рівень доктринального осмислення теми та сформувані відповідні елементи наукової новизни дисертаційного дослідження, які виносяться на захист.

Наукова новизна отриманих результатів дисертаційного дослідження С.В. Колесниченка визначається комплексним підходом до проведення дослідження теоретичних та практичних проблем, що виникають при укладанні, реалізації та припиненні цивільно-правових договорів у сфері будівництва автомобільних доріг.

Звертає на себе увагу запропоноване авторське визначення «будівельної діяльності у сфері будівництва автомобільних доріг» як «діяльності, спрямованої на виконання робіт з проєктування, здійснення вишукувальних та будівельно-монтажних робіт, реконструкції, капітального ремонту, забезпечення експлуатації, а також інших робіт, нерозривно пов'язаних з будівництвом автомобільних доріг» (стор. 12).

Обґрунтованим видається й висновок про те, що особливість правового регулювання цивільно-правових договорів у сфері будівництва автомобільних доріг повинна бути пов'язана: по-перше, зі специфічним об'єктом – автомобільними дорогами; по-друге, із наявністю міцного зв'язку будівництва автомобільних доріг з інструментами державного регулювання; по-третє, з безпекою будівництва автомобільних доріг для людини та навколишнього середовища (стор. 13-14).

Згадані та інші положення наукової новизни підтверджують ґрунтовність поданого на рецензію наукового дослідження С.В. Колесниченка.

Практична і теоретична значимість отриманих результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що висновки і пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у: законотворчій діяльності – пропозиції автора можуть бути використані для вдосконалення цивільного, адміністративного та містобудівного законодавства України; правозастосовній діяльності – розроблені теоретичні положення сприятимуть більш ефективному вирішенню спорів, пов'язаних з виконанням договорів у сфері дорожнього будівництва; договірній практиці – систематизація договірних конструкцій та виявлення їх особливостей допоможе учасникам будівельного процесу більш ефективно організовувати договірні відносини;

навчальному процесі – матеріали дослідження можуть бути використані при викладанні дисциплін цивільного та містобудівного права.

Повнота викладу положень дисертації в роботах, опублікованих автором. Сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, отримані автором самостійно. Основні положення, теоретичні висновки та практичні рекомендації, сформульовані в дисертації, викладені у 8 публікаціях, у тому числі 4 статтях, опублікованих у наукових періодичних фахових виданнях категорії «Б», перелік яких затверджено МОН України та 4 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Поряд із загальною позитивною оцінкою проведеного дослідження воно не позбавлене окремих спірних положень, які мають дискусійний характер та потребують уточнення або ж додаткової аргументації автором під час публічного захисту.

1. Автор недостатньо розкриває питання правового регулювання субпідрядних відносин у сфері дорожнього будівництва. Враховуючи складність дорожніх об'єктів та необхідність залучення вузькоспеціалізованих підрядників, механізм правового регулювання відносин між генеральним підрядником та субпідрядниками має принципове значення для ефективності всього будівельного процесу. У зв'язку з чим хотілося б почути думку автора з цього приводу під час публічного захисту.

2. Недостатньо уваги приділено особливостям правового регулювання авторського нагляду при будівництві автомобільних доріг. Специфіка дорожніх об'єктів, їх технічна складність та тривалість експлуатації вимагають особливих підходів до здійснення авторського нагляду, що має знайти відображення в договірних конструкціях.

3. Потребує більш детального розгляду питання правового регулювання передачі об'єктів дорожньої інфраструктури в експлуатацію та особливостей гарантійного обслуговування. Тривалість експлуатації автомобільних доріг та особливі умови їх використання вимагають спеціальних підходів до визначення гарантійних зобов'язань та механізмів їх реалізації.

Втім, висловлені зауваження та рекомендації не стосуються концептуальних положень та висновків дисертації та мають здебільшого дискусійний або ж уточнюючий характер, що в цілому не зменшує загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Під час аналізу рецензованої дисертації та опублікованих праць С.В. Колесниченка фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Колесниченка Сергія Васильовича на тему «Цивільно-правові договори у сфері будівництва автомобільних доріг» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеню доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

Дисертаційне дослідження є завершеною самостійною науково-дослідною роботою, в якій отримано нові науково-обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукове завдання, яке має істотне значення для науки цивільного права, а його автор – Колесниченко Сергій Васильович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальність 081 «Право».

Рецензентка -
докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри цивільного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Оксана САФОНЧИК